

Hans Olav Lahlum

Menneskefluene

CAPPELEN DAMM

© CAPPELEN DAMM AS 2010

ISBN 978-82-02-33653-0

ISBN 978-82-525-7634-4 (Bokklubben)

1. utgave, 3. opplag 2010

Omslagsdesign: Heidi Downham

Sats: Type-it AS, Trondheim

Trykk og innbinding: Valdres Trykk AS

Satt i Sabon 10,3/12,6

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Cappelen Damm AS er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

www.cappelendamm.no

Tilegnet min dobbeltspionammeltante Dagmar Lahlum
(1923–99) – en menneskeflue hvis krigsopplevelser og
senere skjebne har inspirert denne historiske
krimromanen.

Dag én: Mordmysteriet i Krebs' gate 25

I

4. april var i 1968 siste torsdag før påskeferien. Til lunsj feiret jeg alene med et kakestykke et aldri så lite tre måneders jubileum, for innflyttingen i mitt nye og større kontor på hovedpolitistasjonen i Møllergata 19. Datoen huskes oftest fordi det var den kvelden borgerrettighetsforkjemperen Martin Luther King ble skutt ned og drept på en hotellbalkong i Memphis i Tennessee, noe som utløste en stor bølge av raseuroligheter i USA.

Langt mindre omtale i historiebøkene, men likevel langt større betydning for livet til meg og andre berørte mennesker, fikk et mord som nesten samtidig ble begått i en leilighet på Torshov i Oslo. Torsdag 4. april 1968 ble en av dagene da telefonen ringte sent i mitt hjem på Hegdehaugen, og hvor en opphisset stemme i all hast forsikret seg om at den var kommet frem til «førstebetjent Kolbjørn Kristiansen». Det var like før klokken elleve den kvelden en andpusten konstabel Asbjørn Eriksen ringte, for å melde at en eldre mann var skutt ned og drept i sin leilighet i Krebs' gate 25. Omstendighetene var «ytterst merkverdige», ifølge en oppspilt Eriksen. Eriksen hadde jeg alltid oppfattet som en litt enkel og svært sindig konstabel. Jeg kjente derfor en bølge av spenning gå gjennom kroppen, allerede før han nevnte navnet på den myrdede. Bare sekunder etter at han hadde sagt «Det er Harald Olesen!», var jeg ute i kveldsmørket og i fullt firsprang mot bilen.

Harald Olesen var i 1968 ikke hva man i dag vil kalle en A-kjendis. Det kunne gå måneder mellom hver gang hans navn ble nevnt i riksavisene. Men for oss som hadde vært unge i årene like etter krigen, var bildet av hans sennete kropp og haukeansikt fortsatt et helteportrett. Harald Olesen hadde vært en velkjent arbeiderpartipolitiker på 1930-tallet. Sitt nasjonale gjennombrudd fikk han likevel først da han nærmet seg 50, som en av de myteomspunne heltene fra motstandskampen. Olesen selv hadde vært svært tilbakeholden med å fortelle om sine opplevelser fra krigsårene. Det hadde ikke bidratt til å avkrefte til dels eventyrlige historier som verserte om hans brava der som leder for motstandsbevegelsen i sin hjemregion. Etter krigen hadde han fått sin sjanse som statsråd, og blitt sittende fire år i Kongens råd. Gjennom et par høye embetsmannsstillinger forble Olesen et kjent navn og ansikt til han, 70 år gammel, gikk av med pensjon i 1965. Nå, tre år senere, lå den tidligere motstandshelten og statsråden altså skutt ned og drept – på gulvet i sin egen stue.

Da jeg etter to timers åstedsbefaring og vitneavhør kjørte hjem ved ett-tiden samme natt, måtte jeg motvillig erkjenne at konstabel Eriksens konklusjon fortsatt sto seg godt. Vi hadde et lik, et åsted og et udiskutabelt mord. Men vi manglet ikke bare et motiv, et mordvåpen og en mistenkt. Vi manglet også enhver idé om hvordan morderen kunne ha unnsuppet fra offerets leilighet etter å ha avfyrt det dødelige skuddet.

II

Krebs' gate 25 var en sett utenfra ganske alminnelig tre etasjes murgård på Torshov. Den eldre vaktmesterkonen som møtte meg ved inngangsdøren kunne fortelle at gården var blitt solgt og pusset opp tre år tidligere. Da var det blant annet blitt installert en enkel heis i oppgangen

og bad i alle leilighetene. Ellers sto bygningen slik den var blitt reist på 1920-tallet: Grå, hard og stor. Det slo meg raskt at både gården og vaktmesterkonen kunne vært hentet rett ut fra Oskar Braatens roman *Ulvehiet*.

Dramaet som utspant seg i Krebs' gate 25 torsdag 4. april 1968, bråstartet tilsynelatende klokken kvart over ti. Fra tredje etasjes høyre leilighet smalt et skudd som kunne høres helt ned i første etasje. Olesens nabo i 3B var på vei opp til sin leilighet, og sto akkurat i en vennlig trappepassiar med en av naboene fra første etasje. Da skuddet lød fra Olesens leilighet i 3A, løp de begge umiddelbart opp de to trappene dit. Døren til Olesens leilighet var låst, og det var ingen lyd å høre innefra. De to fikk i løpet av et par minutter selskap først av en mannlig beboer fra andre etasje, som etterlot sin kone og lille sønn i leiligheten og selv løp opp til tredje. Deretter kom vaktmesterens kone løpende opp trappene. Den ene beboeren i første etasje brukte rullestol, og kom derfor først opp med heisen flere minutter senere. Den siste av de åtte voksne beboerne, en ung svensk kvinne, holdt seg inne-låst i sin leilighet i andre etasje til politiet ringte på døren en halv time senere.

Døren til Harald Olesens leilighet fikk naboene i oppgangen først åpnet med vaktmesterkonens hovednøkkel. De valgte etter noe diskusjon ikke å krysse dørstokken før konstabel Eriksen ankom en halv time senere. Frykten for et skuddrama viste seg da raskt ubegrunnet. Det fantes ikke tegn til verken våpen eller liv i leiligheten. Harald Olesen lå midt på stuegulvet, med et skuddsår i venstre side av brystet. Kulen hadde gått tvers gjennom ham og stoppet i veggen. Ellers sto leiligheten slik vaktmesterkonen husket den fra sitt siste besøk – uten verken morder eller mordvåpen.

At våpenet manglet utelukket selvsagt enhver teori om selvmord. Det var imidlertid ikke spor etter noe levende menneske i leiligheten, og ei heller noen indikasjon på

hvordan morderen hadde forlatt åstedet. Leiligheten til Harald Olesen var en enkel og praktisk tre roms leilighet, med eget bad og kjøkken – men uten noen veranda. Ni meters fall ned til asfalten gjorde vinduene til en lite nærliggende rømningsvei. Alle luftige ideer om en flukt via branntau eller fjellklatringsutstyr, strandet dessuten på at alle vinduene var lukket fra innsiden.

Inngangsdøren gjensto kort sagt som eneste realistiske mulighet. Hadde morderen først kommet seg inn, kunne han eller hun nok saktens ta seg ut den veien. Døren hadde smekklås, og sikkerhetslenken var ikke på. Men første spørsmål var da hvordan morderen kunne ha tatt seg ut av leiligheten på de få sekundene som gikk fra skuddet hørtes og til de første naboenes ankomst. Og andre spørsmål var hvilken vei morderen i så fall hadde tatt videre ut av bygningen. Tredje etasje var husets øverste, og eneste vei ned gikk via trappen eller heisen. Flyktet man den veien ville man ha møtt de andre leieboerne som kom løpende opp. De to først ankomne leieboerne ga hverandre alibi. En konspirasjon mellom dem falt både på manglende våpen og manglende tid før de neste naboene kom til. At heisen hadde stått stille i første etasje minuttene før og etter skuddet, var alle beboerne enige om. Heisen var tom både da vaktmesterkonen passerte den, og da den handikappede beboeren i første etasje noen minutter senere åpnet døren. Det var dessuten umulig å se for seg at noen via heisen kunne sneket seg forbi både naboene på vei opp og vaktmesterkonen ved utgangen.

Tilgjengelige politistyrker ransaket fra halv tolv effektivt samtlige leiligheter i bygningen, uten å finne verken våpen eller noe annet som kunne bidra til å oppklare mordmysteriet. Vaktmesterkonen hadde fått fire timers betaling for å vaske avdødes leilighet helgen før, og hadde brukt tiden effektivt. Foruten hennes egne fingeravtrykk var Harald Olesens egne de eneste vi fant i leiligheten hans.

Jeg funderte i mellomtiden på om løsningen kunne være at morderen aldri var inne i leiligheten, men skjøt med gevær fra et annet hus. Det var en, ut fra eliminasjonsmetoden, nærliggende teori. Den strandet imidlertid på at Harald Olesen etter alt å dømme hadde stått eller sittet vendt mot en massiv murvegg uten vinduer da skuddet falt. Som om ikke det var besværlig nok, var alle vinduene i rommet dessuten fullt intakte.

Rent bortsett fra en død mann med et kulehull i brystet, og en kule i veggen bak ham, var det i det hele tatt ingen tegn til dramatikk i leiligheten. Harald Olesen lå på gulvet ved et stuebord dekket med kake og kaffe til to. Han hadde drukket av sin kopp og satt fingeravtrykk på den, mens koppen på motsatt side av bordet sto urørt. Det så ut som Harald Olesen hadde ventet besøk. Men det var ikke noe grunnlag for å si hvem som hadde besøkt ham – eller om denne inviterte gjesten var morderen.

Restene etter dagens kjøttkakemiddag sto igjen på komfyren og oppvaskbenken. I kjøleskapet lå melk, brød og pålegg til neste morgens frokost. Ved kjøkkenbordet sto radioen med kontakten i. På stereoanleggets platespiller lå en plate med wienerfilharmonikerne klar til avspilling. Døden hadde åpenbart kommet plutselig til Krebs' gate 25 leilighet 3A.

Ved ett-tiden natt til 5. april 1968 syntes det klart for meg at det foreløpig ikke var mye mer å hente på åstedet. Jeg satte igjen en konstabel som nattevakt i tredje etasje og en annen på gaten utenfor bygningen. Så ba jeg om snarest mulig å få rapport fra patologen, samt utskrifter fra folkeregisteret og strafferegisteret om alle i Krebs' gate 25. Deretter sendte jeg beboerne i seng, etter å ha bedt dem holde seg hjemme og tilgjengelig for avhør neste formiddag.

Det sto allerede mordkvelden klart for meg at morderen med stor sannsynlighet måtte være en av den av-

dødes naboer. Ingenting tydet så langt på at noen andre hadde vært i bygningen den kvelden. Heldigvis ante jeg ikke hvor vanskelig det skulle vise seg å finne ut hvilken leilighet morderen hadde kommet fra.

Hans Olav Lahlum

Satellittmenneskene

CAPPELEN DAMM

© CAPPELEN DAMM AS 2011

ISBN 978-82-02-36589-9

ISBN 978-82-525-7835-5 (Bokklubben)

1. utgave, 1. opplag 2011

Omslagsdesign: Heidi Downham

Sats: Type-it AS

Trykk og innbinding: ScandBook Falun AB, 2011

Satt i 10,3/12,6 pkt. Sabon og trykt på Norbook Cream 80/1,6

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Cappelen Damm AS er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

www.cappelendamm.no

Enkelte rolleinnhavere i denne romanen kan være sterkt inspirert av avdøde eller nålevende personer. De omtalte begivenhetene fra 2. verdenskrig og året 1969 er imidlertid ikke basert på noen konkrete historiske hendelser. Magdalon Schjelderup er i likhet med alle de ti gjestene fra hans siste måltid oppdiktete romanfigurer som ingen avdøde eller nålevende personer har vært modell for.

Tilegnet Agatha –
den klassiske krimverdenens dronning

Dag én: Et uventet stormvarsel

I

«God ettermiddag. Mitt navn er Magdalon Schjelderup, og vil utvilsomt være vel kjent for Dem. Jeg ønsker en avtale på mandag førstkommande. Dette i anledning av at en av mine nærmeste planlegger å myrde meg senere i uken!»

Klokken var kvart over ett. Dagen var lørdag 10. mai 1969. Stedet var mitt kontor på hovedpolitistasjonen i Oslo. Og ordene ble liksom hengende i luften etter at jeg hadde hørt dem.

Jeg ventet at en uvanlig smakløs spøk skulle bli avslørt av enten en høy latter, eller av at røret ble slengt på. Men linjen ble holdt. Og da stemmen snakket videre, var det unektelig Magdalon Schjelderups karakteristiske røst, rusten, men fortsatt dynamisk, slik jeg gjen-tatte ganger hadde hørt den i radio og fjernsyn. Jeg så straks for meg den legendariske forretningsmagnaten og mangemillionæren slik han oftest ble avbildet i avisene: Iført en lang svart vinterfrakk og med det furete ansiktet stikkende hemmelighetsfullt frem under en brun skinnhatt.

«I tilfelle De et øyeblikk skulle tro noe annet: Jeg er Magdalon Schjelderup og jeg er klinkende klar og edru. Da jeg har fått Dem anbefalt av opp til flere bekjente, og dessuten har latt meg imponere av Deres innsats i fjor-årets mye omtalte mordsak, tenkte jeg å gi Dem æren av å oppklare denne saken også. Spørsmålet er altså kort og

godt om De på mandag førstkommende kan avse tid til et møte i anledning av det planlagte mordet på meg?»

Jeg følte meg stadig mer forvirret, der jeg satt bak mitt eget skrivebord på hva jeg hadde trodd var en ganske vanlig lørdagsvakt. Men at det virkelig var Magdalon Schjelderup som ringte meg, og at han dessuten mente alvor, var i ferd med å gå opp for meg.

Jeg svarte at jeg selvsagt ville gi saken aller høyeste prioritet og foreslo at vi møttes alt samme dag fremfor å vente til mandag formiddag. Ikke uventet viste det seg at Magdalon Schjelderup alt hadde tenkt på muligheten:

«Faktum er at jeg for en time siden tenkte å kjøre inn til byen for å oppsøke Dem personlig. Men så oppdaget jeg at tre av dekkene på min bil meget ubeleilig er blitt punkterte i løpet av natten. Jeg kunne selvsagt rekvirere min kones bil eller bruke en av mine firmas biler, og har for øvrig svært godt råd til en drosjetur. Men denne episoden med punkteringen har styrket en tvil om hvorvidt den jeg hadde tenkt å utpeke for Dem i dag, virkelig er den skyldige.»

Jeg spurte til dette om det var flere personer innenfor hans nærmeste krets som Magdalon Schjelderup kunne mistenke for å ville ta livet av ham. Da lød en kort og tørr latter i telefonrøret.

«For all del. Faktisk består min nærmeste krets så godt som utelukkende av personer som kan mistenkes for å ville ta livet av meg. Over tid er det dessverre uhyre vanskelig å forbli både effektiv og populær. Jeg har, stilt overfor dette dilemma, alltid valgt å være effektiv. Det nye er at jeg har gode grunner til å tro at en av mine nærmeste ikke bare ønsker å ta livet av meg, men også har konkrete planer om å følge opp ønsket i neste uke.»

Situasjonen forekom meg mer og mer absurd, men også mer og mer spennende. Jeg hørte min egen stemme si at vi da i det minste burde møtes tidligst mulig på mandag. Magdalon Schjelderup sa seg straks enig, og fore-

slo at jeg kunne besøke ham i hans hjem utenfor Gulleråsen ved nitiden mandag morgen. Han hadde enkelte undersøkelser og vurderinger han måtte foreta i helgen, men var sikker på at han til mandag morgen skulle ha klargjort sin mistanke godt nok til å legge den frem for meg.

Stadig noe forvirret avsluttet jeg samtalen med å ønske Magdalon Schjelderup en fortsatt god helg, og be ham være på vakt mot mulige farer. Han forsikret at det ikke var noen fare for noe attentat før tidligst tirsdag ettermiddag. Likevel ville han holde seg innendørs på sin eiendom til mitt besøk mandag morgen, og iverksette alle nødvendige tiltak for å ivareta sin sikkerhet.

Magdalon Schjelderups stemme var i telefonen som i radioen, en mektig gammel manns røst: Rolig, overbevisende og bestemt. Jeg la uten videre protester på røret og noterte avtalen mandag morgen øverst på min liste for kommende uke.

II

De gjenværende tre kvarterene av min lørdagsvakt forløp uten dramatikk av noe slag. Det var likevel uunngåelig at tankene kretset rundt denne høyst uventede telefonsamtalen utover ettermiddagen. Det gikk så langt som til at jeg før avgang fra kontoret ringte min sjef for å informere ham om episoden. Han ga til min lettelse sin tilslutning til måten jeg hadde håndtert den på.

Vel hjemme i leiligheten på Hegdehaugen plukket jeg frem fra avisbunken det siste oppslaget om Magdalon Schjelderup. Det hadde stått på trykk bare tre dager tidligere. Bildet av ham prydet nok en gang forsiden av Aftenpostens aftennummer, denne gangen under overskriften «Kongen av Gulleråsen». Man konkluderte med at hvis Gulleråsens rikeste mann nå ikke også var en av Norges ti rikeste menn, så ville han bli det i løpet av kort tid.

Verdien av hans eiendommer og formue ble anslått til over hundre millioner kroner. Få måneder før sin 70-årsdag sto eiendomskongen og aksjespekulanten Magdalon Schjelderup på toppen av sin karriere. Finansekspertene spekulerte stadig oftere på om han ikke også var en av Norges 20 mektigste menn, selv om det var mange år siden han avsluttet sin karriere som Høyre-politiker.

Avisene og ukebladene hadde brukt atskillige tonn trykksverte på Magdalon Schjelderup i årenes løp. Det hadde handlet først om hans innsats som motstandsmann og politiker i årene under og etter krigen. Så kom en serie langt mindre velvillige artikler med spekulasjoner om hvilken kontakt hans families firmaer hadde hatt med okupasjonsmakten under krigen, og om hvorfor han få år senere ga opp en tilsynelatende lovende politisk karriere. Senere hadde oppslag om hans voksende formue og forretningsmessige fremgang raskt vekslet med kritiske artikler. De siste omhandlet dels hans forretningsmetoder, dels oppløsningen av hans to første ekteskap og det økonomiske oppgjøret etter dem. Stormen rundt hans privatliv syntes nå å ha roet seg, etter noen nye oppslag da han tidlig på 1950-tallet inngikk sitt tredje ekteskap – denne gangen med en 25 år yngre kvinne. De siste årene var det til gjengjeld blitt stadig flere oppslag som stilte spørsmål rundt hans forretningsdrift. Tidligere konkurrenter og medarbeidere hadde nærmest stått i kø med sterke anklager mot hans metoder, og trukket ham for retten ved gjentatte anledninger. De kom ingen vei. Magdalon Schjelderup lot ikke til å bry seg om hva noen avis eller noe ukeblad skrev, og godt hjulpet av skarpskodde advokater ble han aldri dømt i noen rettsinstans.

Denne dristige og tilsynelatende usårlige forretningsmagnaten var det altså som i dag hadde ringt meg for å meddele at en av hans nærmeste planla å myrde ham førstkommende uke.

10. mai 1969 ble en av de svært få lørdagene jeg la

meg med et sterkt ønske om at det snarest mulig skulle bli mandag morgen og ny arbeidsuke. Jeg ante da ikke hvor raskt og hvor dramatisk saken skulle utvikle seg i mellomtiden.